

Рецензія на наукове видання:

Краснобаєва-Чорна Ж. В. Лінгвофраземна аксіологія: парадигмально-категорійний вимір : [монографія] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна. – Вінниця : «ТОВ Нілан-ЛТД», 2016. – 410 с.

Серед лінгвістичних праць кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету, яку очолює член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор Анатолій Загнітко, помітне місце посідає рецензована монографія Жанни Краснобаєвої-Чорної, присвячена функціонуванню оцінки у фраземіці й особливостям мовної репрезентації цінностей на фраземному рівні ціннісної картини світу. Розвідка має безперечну наукову новизну, ґрунтована на концепціях лінгвістичної аксіології та обіперта на широкий фактологічний матеріал української, російської й англійської мов.

Монографія визначувана чітко вибудованою логікою подання матеріалу.

Перший розділ «Фразема в історичному вимірі: теоретико-прикладний аспект» містить аналітичний огляд значної кількості напрацювань українських і зарубіжних фразеологів ХХ ст. – поч. ХХІ ст. із простеженням еволюції поглядів на комплекс конститутивних ознак фраземи, з акцентуванням уваги на питаннях фраземологізації та фраземного моделювання. Центральне місце розділу займає досить актуальна на сьогодні проблема опрацювання фрагменту галузевої терміносистеми «фраземіка» – мікросистеми «фраземокласифікація», яку формують терміни на позначення фраземних типів. Способом структурування, формалізації й організації зазначеної термінологічної мікросистеми Жанна Володимирівна цілком доречно обрала лінгвістичну базу даних – один з основних інструментів прикладної лінгвістики, що має на меті вміщувати інформацію й надавати її за потребами користувача, характеризується компактністю репрезентації даних, швидкістю їхнього оброблення, точністю інформації, зручністю використання, низькими працезатратами. Опрацьована авторкою на цьому етапі база даних містить 13 класифікаційних параметрів фразем і нараховує 75 термінів. Належність терміна до фраземної термі-

носистеми визначується за допомогою внутрішніх зв'язків між спорідненими термінами, тому зібрані слова-терміни та терміносполучення не залежать від контексту. Лінгвістична база даних «Фраземокласифікація» є продуманою, грамотно структурованою: поля основної таблиці відбивають інформацію про належність терміна до певної фраземокласифікації, дефініцію з ілюстративним матеріалом, вказівку на джерело функціонування терміна в науковій літературі та парадигматичні відношення терміна.

Поступово авторка переходить до окреслення місця фразем у сучасних студіюваннях. Справедливо зацентровано увагу на тому, що наприкінці ХХ ст. – початку ХХІ ст. в мовознавстві актуалізовані дослідження концептів, що сприяло становленню та розвитку науки про концепти – концептології (або концептивістики), основними завданнями якої постають дослідження й системний опис концептів певної мови, концептуальних картин світу з огляду на можливу лакунарність концепту чи його складників. Складність питання про метод концептології зумовлена тим, що концепт представлений розгалуженою системою одиниць (лексемами, фраземами, міфологемами й культурами, пареміями, прецедентними текстами, біблійними ремінісценціями, науковими термінами, художніми дефініціями тощо), а також може містити невербалізовану частину. Надзвичайно цінним і показовим є запропонована авторська модель алгоритму концептуального аналізу для встановлення національно-культурної специфіки концепту, репрезентованого фраземами.

Різномасштабний аналіз проблем, порушених у розділі, дав змогу авторці стверджувати, що фраземні студіювання ХХ ст. – поч. ХХІ ст. актуалізують оцінний компонент у структурі фраземного значення, проте не розкривають класифікаційного потенціалу фраземного фонду мови в аксіологічному вимірі.

У другому розділі «*Аксіологічний потенціал фраземіки*» докладно розглянуто оцінку, що постає важливим елементом мовної картини світу, оскільки поняття позитивного та негативного властиві будь-якій культурі. Аксіологічні значення у фраземіці, за Ж. Краснобаєвою-Чорною, представлені *загальнооцінними та конкретнооцінними фраземами*: перші містять оцінку якості чи властивості об'єкта, події та дорівнюють слову із загальнооцінним значенням; другі ж передають оцінку якості чи властивості об'єкта, події й дорівнюють слову з конкретнооцінним значенням. Цілком очевидно, що оцінні значення

не обмежені поняттями «добре» та «погано», а функціонують у декількох семантичних діапазонах. Зокрема Жанна Володимирівна переконливо доводить, що аксіологічний простір фразем визначають діапазони «добре – погано», «схвалювати – не схвалювати», «задовольняти – не задовольняти», «цінний – нецінний», «цікавити – не цікавити», «стверджувати – заперечувати», «відповідати нормі – не відповідати нормі», що уможлиблює опрацювання класифікації фразем за характером оцінки з послідовним виокремленням: *позитивнооцінних фразем* – фразем, що відповідають зоні «добре» оцінної шкали та позиціоновані як «добре», «схвалювати», «задовольняти», «цінний», «цікавити», «стверджувати», «відповідати нормі»; *негативнооцінних фразем* – фразем зони «погано» оцінної шкали, інтерпретованих як «погано», «не схвалювати», «не задовольняти», «нецінний», «не цікавити», «заперечувати», «не відповідати нормі»); *нейтральнооцінних фразем* – фразем нейтральної зони оцінної шкали, що дорівнює поняттю «ні добре, ні погано» і містить об'єкти, не співвідносні з ознаками «добре» чи «погано»; *фразем із дифузною оцінкою* – фразем, значення яких має одночасно і позитивну, і негативну оцінку; оцінне значення таких фразем визначає контекст. Параметризація фразем за характером оцінки постає чотирнадцятою підсистемою термінологічної мікросистеми «фраземокласифікація» та поповнює лінгвістичну базу даних шістьма новими термінами. Позитивнооцінні фрази містять яскравовиражені елементи цінності, тобто постають репрезентантами ціннісної картини світу.

Третій розділ «*Цінність і ціннісні орієнтації життя у фраземіці*» присвячено векторній інтерпретації терміна «цінність» у науковому знанні, що дало змогу Ж. Краснобаєвій-Чорній побудувати об'єктивну картину цінностей із виділенням таких груп кваліфікаційних ознак: 1) «сприяння» узгодженому життю, властиве будь-якому благу; користь, погоджена з природою; ціна товару, визначувана досвідченим оцінником; інструментальність; суб'єктивність / об'єктивність; абсолютність / неабсолютність, незмінність, вічність (надчасовість), ідеальність; автономія від будь-якого вищого джерела, нерелігійність / безпосередня залежність від Бога; сконцентрованість у душі / тілі / поза душею і тілом / розумі / за межами дійсності та свідомості людини; значущість; всезагальна норма, що надає реальності смисл; об'єкт бажань і прагнень людини; не створюються суб'єктом, а лише розкриваються ним; наявність емоційних функцій, тобто про-

цес «емоційного інтуїтивізму»; полярність (*філософський вектор*); 2) соціальна настанова; об'єктивність через колективність; спонукальна рухома сила суспільства; регулятори людської активності як норми, ідеали, критерії вибору й оцінки дій; об'єднувальна й роз'єднувальна функції; функція підтримки та збереження взірця (*соціологічний вектор*); 3) добровільний вибір і душевне прагнення; внутрішній і несиловий характер; позитивна значущість; гуманність; об'єднувальна функція (*культурологічний вектор*); 4) «душевний життєвий зв'язок» (емоції, почуття); момент пережитого в почуттях; об'єктивність / суб'єктивність; універсальність; бажаність і задоволення; самоактуалізація; спрямованість; функційна автономія (*психологічний вектор*); 5) суб'єктивація та модифікаційний характер (*екзистенційний вектор*); 6) об'єктивність через підтвердження теорій на основі формальних нормативних операцій; епістемологічна значущість; історично змінна система норм й ідеалів пізнання; певна сталість; процвітання суспільства (*когнітивний вектор*); 7) суб'єктивність / об'єктивність; оцінні судження; позитивне значення; репрезентації словами цінностями; координувальна (між людиною та світом об'єктів), стимулювальна, дидактична та регулювальна функції (*лінгвістичний вектор*). Вагомим внеском у лінгвокультурологічну проблематику є візії авторки на закономірності співвідношення концепту та цінності. Зокрема, на думку дослідниці, цінність і концепт мають низку спільних ознак: антропоцентричність, міждисциплінарність, суб'єктно-об'єктний характер, системність, багаторівневність і багатовимірність, динамічність, надситуативність, момент переживання. І цінність, і концепт постають інформацією про те, що індивід знає, припускає, уявляє, думає про об'єкти світу. Конститутивною спільною ознакою постає також ознака значущості, а диференційними кваліфікаційними ознаками цінності є вибір, здебільшого зумовлений нормою, ідеал, здатність бути об'єктом бажання та прагнення людини. Концепт може мати і позитивний, і негативний вияви (пор., концепт «дурень», концепт «неправда»), а цінність – тільки позитивний, в іншому випадку формується аксіологічна опозиція «цінність – нецінність».

Типологічне різноманіття цінностей засвідчує багатство форм їхнього існування й умовність опрацьованих у науці класифікаційних параметрів цінностей. Система цінностей постає багатовимірною, і в ній можливе виокремлення різних груп за численними критеріями: за структурою буття, за структурою особистості, за суб'єктом-носієм,

за соціальним змістом, за способом існування, за тривалістю існування тощо. Для дослідження фраземного рівня ціннісної картини світу Жанна Володимирівна досить продуктивно використала класифікацію Є. Маслової, що передбачає наявність соціальних, вітальних, етичних, естетичних, матеріальних тощо цінностей.

Центральною віссю, навколо якої обертаються різні культури в різні часи, постає поняття «життя». Наприкінці ХХ ст. – поч. ХХІ ст. життя та його цінність потрапляють до кола наукових зацікавлень лінгвістики, лінгвокультурології, когнітивістики. Аксиологічний феномен життя, яскраво презентований у фраземіці, зумовлений, за спостереженнями авторки, наявністю таких філософських і психологічних тлумачень: 1) життя як вища цінність, цінність першого порядку; 2) життя як цінність другого порядку; 3) життя як носій цінностей.

Четвертий розділ «*Фраземний рівень ціннісної картини світу: теорія цінностей і нецінностей*» ґрунтовано на ідеї, що особливе значення цінностей у житті людини виникає тільки в порівнянні з протилежністю. Цінність актуалізована в межах семантично споріднених категорій бінарної опозиції «добре – погано». Специфіка таких категорій полягає в тому, що одна категорія імплікує наявність іншої, при цьому навколо кожної з них може формуватися семантичний простір, репрезентований певним набором мовних засобів. З огляду на сказане специфіку цінностей Жанна Володимирівна описує за допомогою методу параметричного аналізу семантичної структури фраземи, опрацьованого В. Зимінім, з акцентуалізацією оцінного макрокомпонента та методу тематичних полів, тобто через фраземосемантичні поля, фраземосемантичні групи й фраземосемантичні підгрупи. Для успішної реконструкції фрагментів ціннісної картини світу авторка вводить поняття *фраземної аксіологічної опозиції*, яку вважає єдністю двох блоків, репрезентованих фраземами: перший структурують фраземи, семантика яких корелює з цінностями, а другий – фраземи, семантично співвідносні з нецінностями. Зазначені методи дали змогу Ж. Краснобаєвій-Чорній встановити сутність, структуру та прагматику соціальних (свобода, любов, успіх, мир, дружба), вітальних (здоров'я), правових (закон), етичних (чесність і справедливість), естетичних (краса), матеріальних (гроші) цінностей у фраземіці. Кожна з названих цінностей має надійне теоретичне обґрунтування, проілюстрована показовим мовним матеріалом та інформативними таблицями.

У монографії приваблює насамперед уміння прокоментувати значний за обсягом лінгвістичний матеріал, розкрити аксіологічну специфіку фраземи у межах певного семантичного діапазону (другий розділ), докладно репрезентувати цінність / нецінність (третій і четвертий розділи).

Висновки мотивовані та структурно викінчені, вони повністю узагальнюють виконаний аналіз та окреслюють перспективу дослідження проблеми.

Студіювання Ж. Краснобаєвої-Чорної постає цілком завершеною самостійною науковою працею. Водночас слід звернути увагу на те, що деякі заявлені міркування потребують додаткового коментування й мотивації, наприклад питання про співвідношення / неспіввідношення цінностей любов і кохання на фраземному рівні ціннісної картини світу. Наведене міркування є дискусійними і не зменшує наукової ваги студіювання.

Монографія «Лінгвофраземна аксіологія: парадигмально-категорійний вимір» Жанни Володимирівни Краснобаєвої-Чорної, безсумнівно, актуальна для сучасного мовознавства, а результати дослідження можуть зацікавити широке коло читачів.

Наталія Костусяк (м. Луцьк)

Рецензія на монографію:

***КОНОНЕНКО І. УКРАЇНСЬКА ТА ПОЛЬСЬКА МОВИ:
КОНТРАСТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ / І. КОНОНЕНКО. –
WARSZAWA : WYDAWNICTWA UNIWERSYTETU
WARSZAWSKIEGO, 2012. – 808 с.***

Порівняльно-типологічні дослідження здавна привертають увагу мовознавців. У радянський період основні зусилля науковці зосереджували на вивченні українсько-російських міжмовних контактів, часом із залученням білоруського мовного матеріалу. Інші праці в цьому напрямі, зокрема українсько-чеські, українсько-болгарські, україн-